

Kristiina Terästö

VANKEUSRANGAISTUKSEN AIKANA JÄRJESTETTÄVÄN KOULUTUKSEN TAVOITTEET

Kirjallisuuskatsaus vankeusrangaistusaikana järjestettävän
koulutuksen tavoitteisiin

TIIVISTELMÄ

Kristiina Terästö: Vankeusrangaistuksen aikana järjestettävän koulutuksen tavoitteet
Kandidaatin tutkielma
Tampereen yliopisto
Kasvatustieteiden tiedekunta
Huhtikuu 2024

Suomalainen rikosseuraamusjärjestelmä perustuu tavoitteelle, jossa vankilan ja vankeusaikaisen toiminnan tarkoituksena on edistää vangin yhteiskuntaan sijoittumista, vahvistaa vangin valmiuksia rikoksettomaan elämään sekä ylläpitää ja parantaa vangin ammattitaitoa, osaamista sekä työ- ja toimintakykyä. Vankitoiminnoilla voidaan katsoa olevan ennen kaikkea uusintarikollisuutta ennaltaehkäiseviä tavoitteita, mutta niiden lisäksi on tunnistettavissa sekä yksilöllisiä että yhteiskunnallisia päämääriä; vankitoimintojen avulla pyritään normalisoimaan vankila-arkea, kasvattamaan vankien itsetuntoa ja myönteistä asennetta, kehittämään sosiaalisia taitoja sekä parantamaan hyvinvointia ja arjen hallintaa. Tavoitteisiin pyritään erilaisten toimintojen, kuten terapeuttisten interventioiden, vankeusaikaisen työtoiminnan ja koulutuksen avulla. Tämän tutkimuksen tavoitteena on tarkastella, minkälaisia vaikutuksia vankeusaikaisella kouluttautumisella on tutkimusten mukaan saatu aikaan ja miten vankilaopetukselle asetetut tavoitteet toteutuvat aikaisemman tutkimuksen perusteella.

Tutkimuksen konteksti muodostuu keskeisimmistä vankilaopetusta ohjaavista laeista ja säädöksistä, joita ovat Suomen perustuslaki 731/1999, vankeuslaki 767/2005, aikuisten perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet sekä Euroopan vankeinhoitosäännöt. Koska tutkimuksen painopiste on juuri vankilaopetuksen tavoitteissa, tarkastelun ulkopuolelle on jätetty sellaiset yleisiksi koulutustavoitteiksi kirjatut tavoitteet, jotka koskettavat kaikkia opiskelijoita riippumatta siitä, opiskelevatko he vankilaympäristössä vai eivät. Tutkimuksen varsinainen teoreettinen viitekehys muodostuu paineteorian, sosiaalisen identiteettiteorian sekä vankilaopetuksen ja tavoitteen käsitteen ympärille. Tutkimus on toteutettu kirjallisuuskatsauksen avulla pyrkimyksenä arvioida aikaisempia tutkimustuloksia vankilaopetuksen vaikuttavuudesta sekä vankilaopetuksen tavoitteiden toteutumisesta. Aineistona on käytetty vankilaopetusta käsitteleviä vertaisarvioituja tutkimuksia, jotka on analysoitu teoriaohjaavan sisällönanalyysin periaattein.

Tutkimuksessa vankilaopetuksella tunnistettiin olevan useita yhteiskunnallisia tavoitteita, kuten perusoikeuksien turvaaminen, uusintarikollisuuden ennaltaehkäiseminen sekä yhteiskuntaan sijoittuminen. Yksilöllisiksi tavoitteiksi tunnistettiin tiedollisten ja taidollisten valmiuksien lisääminen sekä uuden identiteetin omaksuminen.

Lakeihin ja säädöksiin asetetut tavoitteet toteutuivat aineiston perusteella vaihtelevasti. Tutkimuksen mukaan koulutuksen tasa-arvo ei toteutunut vankiloiden välillä. Suomalaista vankeusjärjestelmää tarkastelevissa tutkimuksissa ei myöskään havaittu tilastollisesti merkitseviä eroja koulutuksen ja uusintarikollisuuden ennaltaehkäisyn välillä. Vankilaopetus vaikuttaa kuitenkin edistävän vankien työllistymistä ja vankeusajan jälkeistä opiskelua huolimatta siitä, että koulutus ei vaikuta vähentävän uusintarikollisuuden riskiä. Lisäksi vankilassa saadun koulutuksen nähtiin lisäävän vankien tiedollisia ja taidollisia valmiuksia ja vankilassa kouluttautuminen ilmeni myönteisenä kehityksenä Tilastokeskuksen koulutusastetta mittaavassa muuttujassa. Vankilaopetuksen nähtiin myös vahvistavan vangin myönteistä minäkuvausta sekä tukevan uuden identiteetin omaksumista.

Avainsanat: vankilaopetus, tavoitteet, suomalainen vankeinhoitojärjestelmä, prison education

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -ohjelmalla.

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	4
2	TEOREETTINEN VIIITEKEHYS	7
2.1	Vankilaopetus.....	7
2.2	Tavoite	8
2.3	Paineteoria	9
2.4	Sosiaalisen identiteetin teoria	11
3	VANKILAOPETUKSEN TAVOITTEET LAIESSA JA SÄÄDÖKSISSÄ	13
3.1	Perusoikeuksien turvaaminen.....	13
3.2	Yhteiskuntaan sijoittuminen	14
3.3	Elämänhallinnan lisääminen	16
3.4	Uuden identiteetin rakentuminen	17
4	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	18
4.1	Tutkimusongelma.....	18
4.2	Aineiston hankinta.....	18
4.3	Aineiston kuvaus	20
4.4	Aineiston analyysi	21
5	TUTKIMUSTULOKSET	22
5.1	Vankilaopetuksen yhteiskunnalliset tavoitteet	22
5.1.1	<i>Perusoikeuksien turvaaminen</i>	22
5.1.2	<i>Uusintarikollisuuden ennaltaehkäiseminen</i>	23
5.1.3	<i>Yhteiskuntaan sijoittuminen</i>	24
5.2	Vankilaopetuksen yksilölliset tavoitteet.....	25
5.2.1	<i>Tietojen ja taitojen lisääminen</i>	25
5.2.2	<i>Uuden identiteetin omaksuminen</i>	26
5.3	Yhteenveto	26
5.3.1	<i>Vankilaopetuksen vaikutukset</i>	26
5.3.2	<i>Vankilaopetuksen tavoitteiden toteutuminen suhteessa laeissa ja säädöksissä asetettuihin tavoitteisiin</i>	27
5.4	Luotettavuuden arviointi	28
6	TUTKIMUSTULOSEN TARKASTELU JA JOHTOPÄÄTÖKSET	30
	LÄHTEET	34

1 JOHDANTO

Suomalainen rikosseuraamusjärjestelmä perustuu tavoitteelle, jossa vankilan ja vankeusaikaisen toiminnan tarkoituksena on edistää vangin sijoittumista yhteiskuntaan, vahvistaa vangin valmiuksia rikoksettomaan elämäntapaan sekä ylläpitää ja parantaa vangin ammattitaitoa, osaamista sekä työ- ja toimintakykyä (Vankeuslaki 767/2005). Kansainvälisesti suomalainen rikosseuraamusjärjestelmä tunnetaan humanista ja rationaalista kriminaalipolitiikasta, jonka rangaistuskäytäntö nojautuu tutkittuun tietoon (RISE, 2024 a). Rikosseuraamuslaitoksen (2024 a) mukaan suomalaisen rikosseuraamusjärjestelmän toiminta pohjautuu periaatteelle, jossa pelkän rankaisemisen sijaan keskitytään rikoskäyttäytymistä vähentäviin keinoihin sekä rikoksettoman elämän tavoitteluun. Tavoitteisiin pyritään erilaisten toimintojen, kuten terapeuttisten interventioiden, vankeusaikaisen työtoiminnan ja koulutuksen avulla. Tämän kirjallisuuskatsauksen tavoitteena on jäsentää ja havainnollistaa vankilaopetukselle asetettuja tavoitteita sekä niiden toteutumista aikaisemmin tehdyn tutkimuksen perusteella.

Rikosseuraamuslaitoksen (2024) esittämien tilastojen mukaan vuonna 2022 suomalaisiin vankiloihin tuli 5 970 vankia, jotka jakautuivat 1 910 sakkovankiin, 2 019 tutkintavankiin ja 2 041 vankeusvankiin. Tilastokeskus (2024 a) määrittelee sakkovangiksi vangin, jolta ei ole saatu perittyä maksamattomia päiväsakkoja, jolloin hän suorittaa sakon vankeudessa muuntorangaistuksena. Muuntorangaistuksen pituus voi vaihdella neljän ja 60 päivän välillä (Tilastokeskus, 2024 a). Tutkintavangilla viitataan henkilöön, joka on vangittuna rikosepäilyn vuoksi (Tilastokeskus, 2024 b). Tutkintavankeuden enimmäisaikaa ei ole määritelty Suomen laissa, vaan lain mukaan henkilöä voidaan pitää tutkintavankeudessa käräjäoikeuden tai hovioikeuden tuomioon saakka olosuhteiden niin edellyttäessä (Tutkintavankeuslaki 768/2005). Tämän tutkimuksen vankipopulaatio koostuu vankeusvangeista, jotka suorittavat rangaistusta joko suljetussa vankilassa tai avovankilassa. Vankeusvangiksi

kutsutaan ehdotonta määräaikaista tai elinkautista vankeusrangaistusta suorittavaa vankia (Rikosseuraamuslaitos, [RISE] 2022). Vankeusvankien rangaistus kesti Rikosseuraamuslaitoksen (2024) tilastojen mukaan keskimäärin 11,4 kuukautta. Vuonna 2022 vankiloista vapautui kaikkiaan 2 714 vankeusvankia (RISE, 2022).

Yksi keskeisimpiä vankilaopetuksen vaikuttavuutta arvioivia tekijöitä on uusintarikollisuuden tarkastelu, eli sen mittaaminen, kuinka todennäköisesti koulutukseen osallistunut vanki uusii rikoksen vapautumisensa jälkeen. Rikosseuraamuslaitos (2024) määrittelee uusijaksi henkilöt, jotka vankilasta vapautumisen tai yhdyskuntapalvelun päättymisen jälkeen tekevät rikoksen, josta on seurannut uusi tuomio ja uusi ehdoton vankeusrangaistus, valvontarangaistus tai yhdyskuntapalvelu. Uusintarikollisuutta tarkastellaan seuranta-ajan puitteissa, joka vaihtelee tämän tutkimuksen aineistoissa kahden ja viiden vuoden välillä. Seuranta-aika alkaa vangin vapautumispäivästä ja päättyy ensimmäiseen rikosentekopäivään tai henkilön kuolinpäivään (RISE, 2022). Rikosseuraamuslaitoksen (2024) tilastojen mukaan vankien uusintarikollisuuden määrä on verrattain korkea: kolmen vuoden seura-aikana uusimisen todennäköisyys on 45,1 prosenttia, viiden vuoden seuranta-aikana jo 53,9 prosenttia. Vankilaopetusta voidaankin tarkastella yhtenä rikosentorjuntakeinoista. Rikosentorjunnan tavoitteena on ehkäistä rikollisuuden syntyä, rikoksista aiheutuvia haittoja, pienentää rikoksen uhriksi- tai tekijäksi päätymistä sekä lisätä turvallisuutta yhteiskunnassa (Kaukonen, 2022). Kaukosen (2022) mukaan kaikki toimet, jotka ehkäisevät rikoksia, ovat osa rikosentorjuntaa.

Huolimatta siitä, että vankeusaikaisia toimia, kuten erilaisten interventioiden vaikuttavuutta on tarkasteltu suomalaisissa tutkimuksissa jonkin verran, itse vankilaopetukseen kohdistunut tutkimus on verrattain vähäistä. Lähtökohtaisesti koulutuksella voidaan ajatella olevan merkittävä vaikutus rikoksettomaan elämään kiinnittymisessä sen parantaessa vangin työmarkkina-asemaa vapautumisen jälkeen. Korkea rikosten uusimistodennäköisyys kannustaakin tarkastelemaan vankeusaikaisen kouluttautumisen vaikutuksia sekä vankilaopetukselle asetettuja tavoitteita laajemmin. Rikosentorjunnan hyötyjä ja kustannuksia on tärkeä arvioida myös siksi, että vankeinhoitoon käytettävät taloudelliset resurssit ovat rajalliset (Kivivuori ym. 2018). Esimerkiksi vuonna

2023 vuosi suljetussa laitoksessa kustansi yhtä vankia kohden 90 790 euroa, avolaitoksessa 64 450 euroa (RISE, 2024). On siis yhteiskunnallisesti merkittävää ymmärtää, toteutuvatko vankilaopetukselle asetetut tavoitteet. Vähintään yhtä tärkeää on myös yksilöllisten tavoitteiden tarkastelu, sillä vankilaopetuksella on myös yksilön elämään yltäviä perusoikeudellisia ulottuvuuksia.

Tämä tutkimus on toteutettu kirjallisuuskatsauksen avulla pyrkimyksenä arvioida aikaisempia tutkimustuloksia vankilaopetuksen vaikuttavuudesta sekä vankilaopetuksen tavoitteiden toteutumisesta. Aineistona käytetään vankilaopetusta käsitteleviä vertaisarvioituja tutkimuksia, jotka on analysoitu hyödyntämällä teoriaohjaavaa sisällönanalyysia.

2 TEOREETTINEN VIITEKEHYS

Tutkimuksen teoreettinen viitekehys rakentuu tutkimuksen kannalta keskeisimpien käsitteiden ja teorioiden ympärille, joita ovat vankilaopetus, tavoite, paineteoria sekä sosiaalisen identiteetin teoria. Käsitteitä tarkastellaan vankilakuvan kautta vankilan muodostaessa oppimiselle ja opiskelutavoitteille ainutkertaisen ympäristön. Vankilaopetuksen vaikuttavuutta pyritään ymmärtämään niin yhteiskunnallisella kuin yksilöllisellä tasolla. Yhteiskunnan ja desistanssin eli rikollisesta toiminnasta irtautumisen välistä suhdetta lähestytään paineteorian kautta. Yksilön valintoja tarkastellaan puolestaan sosiaalipsykologian alaan kuuluva sosiaalisen identiteetin teorian avulla.

2.1 Vankilaopetus

Vankeuden tavoitteena on edistää vangin valmiuksia rikoksettomaan elämäntapaan, estää rangaistusaikana tehtäviä rikoksia sekä tukea vangin yhteiskuntaan integroitumista vankeusajan jälkeen. Tavoitteisiin pyritään tukemalla vankia päihteettömään elämäntapaan sekä ylläpitämällä ja parantamalla vangin ammattitaitoa, osaamista sekä työ- ja toimintakykyä järjestämällä työtä, koulutusta tai muita tavoitteita tukevia toimia (Vankeuslaki, 767/2005). Koulutuksella tiedetään olevan merkittävä tehtävä muun muassa sosiaalisen liikkuvuuden myönteisissä siirtymissä sekä työllisyyden ja osallisuuden edistämisessä.

Opetushallituksen (2023) mukaan ”vankien opetuksen tulee vastata yleisessä koulutusjärjestelmässä annettavaa opetusta”. Vankilassa järjestettävä koulutus kuuluu opetus- ja kulttuuriministeriön alaisuuteen ja noudattaa asianomaisessa koulutuksessa säädettyjä tavoitteita siltä osin kuin se vankilaolosuhteissa on mahdollista (Opetushallitus, 2023). Koulutuskohtaisten säädösten lisäksi vankilaopetusta määrittelevät ja ohjaavat sekä kansalliset että

kansainväliset suositukset, joita ovat Suomen perustuslaki 731/1999, vankeuslaki 767/2005, laki ammatillisesta kuntoutuksesta 531/2017, valtioneuvoston asetus lukiokoulutuksesta 810/2018, aikuisten perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet, Euroopan vankilasäännöt sekä Euroopan neuvoston hyväksymät ministerikomitean suositukset (Opetushallitus, 2023). Lisäksi vankien oikeudesta koulutukseen säädetään kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa. Muun muassa yhdistyneiden kansakuntien vankeinhoidon vähimmäissääntöjen eli Nelson Mandela -sääntöjen mukaan vankeinhoitolaitosten tulee tarjota vangeille koulutusta yksilöllisten tarpeiden ja tavoitteiden mukaan (RISE, 2017).

Rikosseuraamuslaitos järjestää vangeille rangaistusaikana koulutustoimintaa yhteistyössä ulkopuolisten oppilaitosten kanssa. Koulutustarjontana on sekä yleissivistävä koulutus eli perusopetus ja lukio että ammatillinen toisen asteen koulutus (RISE, 2022). Vangin on mahdollista osallistua myös korkeakouluopintoihin, mikäli opinnoissa on epäopiskelumahdollisuus (RISE, 2022). Rikosseuraamuslaitoksen (2022) mukaan vuonna 2022 vangit käyttivät kokonaisajastaan noin kahdeksan prosenttia opiskeluun.

Vankeuslaissa (2005/767) esitetään vangin voivan osallistua koulutukseen joko vankilassa tai sen ulkopuolella. Tällöin tutkintoon johtavasta tai muusta koulutuksesta on sovittava koulutuksen järjestäjien sekä rikosseuraamusalueen tai vankilan kanssa (Vankeuslaki 2005/767). Lisäksi vankeuslaissa (2005/767) esitetään, että vangille, joka ei ole suorittanut tarvittavaa perusopetuksen oppimäärää, on annettava tilaisuus saattaa perusopinnot loppuun. Vankilassa järjestettävässä koulutuksessa noudatetaan asianosaisen koulutuksen yleisiä säädöksiä soveltuvin osin (Vankeuslaki 2005/767). Vankeuslaki (2005/767) edellyttää myös vangin opintojen ohjausta, tukea sekä opiskelumenestyksen seurantaa. Vankilassa suoritettun koulutuksen todistuksesta ei saa käydä ilmi, että opinnot on suoritettu vankilassa (Vankeuslaki 2005/767).

2.2 Tavoite

Koulutustavoitteita määriteltäessä on syytä pohtia, mitä tavoitteella ja sen saavuttamisella tarkoitetaan juuri vankilaopetuksen yhteydessä. Kotimaisten

kielten keskus (2022) määrittelee tavoitteen pyrkimyksen kohteeksi, toiminnaksi, jossa ihminen tavoittelee toiminnallaan ennalta määriteltyä päämäärää. Vankilaopetus onkin luonteeltaan tarkoituksenmukaista, tiettyyn tavoitteeseen tai päämäärään sidottua toimintaa, josta on säädetty useissa laeissa sekä kansainvälisissä sopimuksissa ja suosituksissa.

Nopean koulutussiirtymän takaamiseksi vangille tulee laatia opiskelusuunnitelma osana tutkintavankeuden aikana laadittavaa rangaistusajan suunnitelmaa, jotta opinnot on mahdollista aloittaa pian vankilaan tulon jälkeen (Opetushallitus, 2023). Rangaistusajan suunnitelman avulla pyritään vankeusajan suunnitelmallisuuteen, ennustettavuuteen ja vaikuttavuuteen (Mohell & Pajunoja, 2006). Mohell & Pajunoja (2006) esittävät, että suunnitelman sisältö ja tavoitteet pyritään laatimaan rangaistusajan pituuden, vangin toimintakyvyn ja henkilökohtaisten olosuhteiden mukaan siten, että tavoitteisiin pääsy on mahdollista. Tarkemmin rangaistusajan suunnitelman sisällöstä määritellään vankeuslain (767/2005) 4. luvun 6§:ssa, jonka mukaan suunnitelmasta on käytävä ilmi tiedot vangin sijoittamisesta, toiminnasta, elämänhallintaa edistävästä toimenpiteistä sekä vankilan ulkopuolelle suunnattu yhteydenpito, vapauttaminen ja vapautumisvaiheen tukitoimet. Lisäksi suunnitelmaa laadittaessa on huomioitava tehdyn rikoksen laatu, rangaistusajan pituus, vangin työ- ja toimintakyky, rikoksen uusimiseen vaikuttavat tekijät sekä henkilöstä, aikaisemmasta rikostaustasta ja olosuhteista saadut tiedot (Vankeuslaki 767/2005). Tavoitteet asetetaan sen mukaan mihin yksilöllisiin, sosiaalisiin, toiminnallisiin, kriminogeenisiin ja uusintarikollisuutteen vaikuttaviin tekijöihin pyritään vankeusaikana vaikuttamaan (Mohell & Pajula, 2006). Nopea siirtymä koulutuksen pariin edistää myös uusien rutiinien luomista, toimivien opiskelustrategioiden löytämistä ja tarjoaa sisältöä päiviin.

2.3 *Paineteoria*

Rikoskäyttäytymiseen johtaneita syitä on pyritty selittämään lukuisten eri teorioiden avulla. Tässä tutkimuksessa rikollisuutta tarkastellaan yleisen paineteorian (*general strain theory*) kautta, jonka mukaan rikollisuus on seurausta yksilön kokemasta turhautumisesta ja stressistä (Byongook, Hwang & McCluskey, 2011). Turhautumisen lähteet voidaan jakaa kolmeen osa-

alueeseen, joita ovat (1) epäonnistuminen arvostettuina pidettyjen tavoitteiden, kuten vaurauden saavuttamisessa, (2) merkityksellisten asioiden, kuten vanhempien menettäminen sekä (3) yksilöön kohdistuvien haitallisten kokemusten, kuten hyväksikäytön, rikoksen uhriksi joutumisen tai syrjäytymisen kokeminen (Byongook ym., 2011 Agnew 1992 mukaan). Byongook kollegoineen (2011) esittää, että Agnewin (1992) mukaan yksilön kokema turhautuminen aiheuttaa kielteisiä tunteita kuten vihaa, ahdistusta ja masennusta, jotka lopulta johtavat rikolliseen käyttäytymiseen. Kyse on yksilön pyrkimyksestä korjata senhetkinen elämäntilanne tai hänen yrityksensä lieventää negatiivisia tunteita rikoskäyttäytymisen avulla (Byongook ym., 2011 Agnew 1992 mukaan). Kaikki eivät kuitenkaan päädy rikosentekijöiksi vaikeista elämäkokemuksista huolimatta. Sen sijaan yksilön käytössä on useita eri keinoja kielteisten tunteiden käsittelyyn. Minkä tavan yksilö lopulta valitsee, määräytyy henkilön coping-keinojen sekä lukuisten muiden taustatekijöiden mukaan (Stephen & McNulty, 2013). Stephen ja McNulty (2013) esittävät esimerkiksi henkilön, jolla on heikko itsehillintä, olevan taipuvaisempi reagoimaan rikollisella tavalla. Kivivuori (2013) tiivistää teorian ydinajatuksen toteamalla, että rikollisuutta lisäävä paine voi olla yksittäisten tilannetekijöiden seuraus, jolloin yksilön motiiveja tehdä rikoksia ei voi selittää ainoastaan taloudellisen hyödyn näkökulmalla. Näin ollen yleinen paineteoria pystyy selittämään kaikissa yhteiskuntaluokissa tehtyjä rikoksia (Kivivuori, 2013).

Vaikka paineteoria auttaa ymmärtämään rikollisuuteen johtaneita syitä, se voi auttaa myös ymmärtämään desistanssin ja yhteiskunnan välistä suhdetta. Mikäli yhteiskunta tukee rikollisesta elämästä irtaantumista koulutuksen avulla, yksilön on mahdollista kasvattaa työllisyysmahdollisuuksia sekä taloudellista ja sosioekonomista asemaa. Kouluttautumisen myötä yksilöllä on vaihtoehtoisia keinoja vaurastumiselle sekä uusien verkostojen luomiselle, jolloin paine rikoskäyttäytymiseen vähenee. Paineteorian avulla koulutusta voidaan siis lähestyä näkökulmasta, jossa vankeusaikainen kouluttautuminen voi toimia uusintarikollisuuden ennaltaehkäisijänä, tarjoten näin ollen vaihtoehdon rikoksettomalle elämälle.

2.4 Sosiaalisen identiteetin teoria

Kuten esitetty, Rikosseuraamuslaitoksen (2024) mukaan yli puolet vankeusvangeista uusii rikoksen vapautumisensa jälkeen. Rikosten korkeaa uusimisprosenttia voidaan paineteorian lisäksi tarkastella sosiaalisen identiteetin teorian (*social identity theory*) kautta. Hogg (2016) esittää sosiaalisten ryhmien, kuten rikollisryhmiin kuulumisen muodostavan jäsenilleen identiteetin: sen mitä he ovat, mihin heidän tulisi uskoa ja kuinka heidän tulisi käyttäytyä. Sosiaalisen identiteetin teoria voi auttaa ymmärtämään, miksi henkilö valitsee rikollisen polun vankilasta vapauduttuaan, vaikka hänellä olisi vankeusaikana suoritetun koulutuksen myötä hyvät edellytykset työelämään kiinnittymiselle.

Sosiaalisen identiteetin teoria pyrkii selittämään yksilön asenteita ja käyttäytymistä psykologisten prosessien, kulttuuristen, sosiaalisten sekä vallitsevien poliittisten olosuhteiden välisen vuorovaikutuksen kautta (Verkuyten, 2021). Psykologisiksi prosesseiksi Verkuyten (2021) esittää ryhmien erottelut ja tavat, joiden kautta yksilöt määrittelevät sekä itsensä että muut sosiaalisten ryhmien jäseniksi. Ryhmäidentiteetti pitää sisällään yleisesti tunnustettuja mielikuvia, sosiaalisia eroavaisuuksia, joiden kautta yksilö muodostaa käsitystä itsestä ja rakentaa itsetuntoaan (Verkuyten, 2021). Rikollisjengi voi tarjota mielikuvia jäsenten yhteenkuuluvuudesta ja solidaarisuudesta, joka saa yksilön hakeutumaan mukaan toimintaan. Ryhmäjäsennyden myötä yksilö tunnistaa muita kaltaisiaan ja pyrkii luomaan sekä ylläpitämään suhteita heihin (Jenkins, 2014).

Sosiaalisen identiteetin teoria selittää ryhmäkäyttäytymistä yksilön kokemuksen kautta. Verkuytenin (2021) mukaan ryhmäidentiteetti muuttaa yksilön psykologiaa ja käyttäytymistä perusteellisesti siten, että yksilö suuntaa ajatuksensa, tunteensa ja käytöksensä ryhmässä vallitsevien yleisten käsitysten, ymmärryksen ja tavoitteiden mukaisiksi. Määritellessään itsensä ryhmän jäseneksi yksilö alkaa ymmärtämään itseä ja muita ryhmäidentiteettiä koskettavien normien, uskomusten ja arvojen kautta (Verkuyten, 2021). Verkuyten (2021) esittää ryhmäidentiteetin tarjoavan yksilölle myös kokemuksen yhteenkuuluvuudesta. Positiivista ryhmäidentiteettiä ja omaa itsetuntoa vahvistaakseen yksilö pyrkii erottumaan ryhmän jäsenenä niiden ominaisuuksien

ja tekojen kautta, joita arvostetaan ryhmän sisällä (Verkyten, 2021).
Rikosmaailmassa tämä tarkoittaa usein rikoskäyttäytymistä.

3 VANKILAOPETUKSEN TAVOITTEET LAIESSA JA SÄÄDÖKSISSÄ

Tutkimuksen konteksti muodostuu keskeisimmistä vankilaopetusta ohjaavista laeista ja säädöksistä. Vankilaopetusta ohjaavia lakeja ja säädöksiä on tässä yhteydessä tarkasteltu vankeuslain (767/2005), Suomen perustuslain (731/1999), aikuisten perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden sekä eurooppalaisten vankeinhoitosääntöjen kautta. Koska tutkimuksen painopiste on juuri vankilaopetuksen tavoitteissa, tarkastelun ulkopuolelle on jätetty sellaiset yleisiksi koulutustavoitteiksi kirjatut tavoitteet, jotka koskettavat kaikkia opiskelijoita riippumatta siitä, opiskelevatko he vankilaympäristössä vai eivät. Esimerkiksi valtioneuvoston asetuksessa lukiokoulutuksesta ei säädetä erikseen vankilaopetuksesta. Näin ollen tutkimuksen lähtökohdaksi muodostuivat ne opetusta ohjaavat lait ja säädökset, joissa on erikseen säädetty juuri vankilaympäristössä järjestettävän opetuksen tavoitteista.

Lakeihin ja säädöksiin asetettuja tavoitteita tarkasteltiin luomalla havaintomatriisi, johon valikoitui vankilaopetuksen tavoitteita ohjaavia ilmaisuja. Erilaisia tavoitteita oli tunnistettavissa kaikkiaan 28, jonka jälkeen tavoitteet ryhmiteltiin pääluokkiin. Aineiston perusteella laeista ja säädöksistä oli tunnistettavissa neljä vankilaopetusta ohjaavaa päätavoitetta: vangin perusoikeuksien turvaaminen, yhteiskuntaan sijoittuminen, elämänhallinnan lisääminen sekä identiteetin rakentuminen.

3.1 Perusoikeuksien turvaaminen

Rikokseton, yhteiskuntaan kiinnittynyt elämä ei ole ainoa vankilaopetusta ohjaava tavoite, sillä vankilaopetusta voidaan tarkastella myös perusoikeudellisena kysymyksenä. Suomen perustuslain (731/1999) mukaan sivistykselliset oikeudet koskettavat jokaista Suomen kansalaista huolimatta siitä, suorittaako tämä vankeusrangaistusta vai ei. Lisäksi Suomen perustuslaki

(731/1999) edellyttää, että jokaisella Suomen kansalaisella on oikeus maksuttomaan perusopetukseen. Koulutuksen tasa-arvoa vahvistaakseen perustuslaki (731/1999) velvoittaa julkista valtaa turvaamaan kaikille yhdenvertaiset mahdollisuudet saada perusopetuksen ulkopuolista opetusta yksilöllisten kykyjen ja erityisten tarpeidensa mukaan, eikä varattomuus saa olla itsensä kehittämisen este. Tasa-arvo ilmeneekin monissa eri vankilaopetusta säätävässä laissa. Myös Euroopan vankeinhoitosäännöt edellyttävät, että koulutuksella ja työllä on oltava sama asema vankilan päiväjärjestyksessä, eikä vankeja saa saattaa epäedulliseen asemaan, mikäli he osallistuvat koulutukseen (RISE, 2021). Tasa-arvo tulee ilmi myös Euroopan vankeinhoitosäännössä 28.7 jonka mukaan vankien opetus on sovitettava yhteen maan opetus- ja ammattikoulutusjärjestelmän kanssa (RISE, 2021). Näin ollen vankilassa suoritettu tutkinto on samanarvoinen, kuin vankilan ulkopuolisessa oppilaitoksessa suoritettu tutkinto-ohjelma. Vangeille tarjotussa opetuksessa on siis perusoikeudellisia ulottuvuuksia, joiden tavoitteena on turvata kaikille yhtäläiset oikeudet itsensä kehittämiseen opetuksen avulla. Yhtenä vankilaopetuksen tavoitteena voidaan näin ollen pitää perusoikeuksien turvaamista.

3.2 Yhteiskuntaan sijoittuminen

Yksi vankeusrangaistuksen keskeisimmistä tavoitteista on vangin sijoittaminen takaisin yhteiskuntaan. Tavoitetta tuetaan kasvattamalla vankien koulutustasoa, ammattitaitoa ja osaamista, parantamalla ja ylläpitämällä toimintakykyä sekä kasvattamalla oppimisen edellytyksiä, kuten luku- ja kirjoitustaitoa sekä laskutaitoa. Vankilaopetuksen tavoitteista on säädetty tarkemmin vankeuslaissa (767/2005).

Yhteiskuntaan integroimisen tavoite on määritelty heti vankeuslain (767/2005) 1. luvussa. Lisäksi tavoitteeksi on määritelty rikokseton rangaistusaika (vankeuslaki 767/2005). Näihin tavoitteisiin pääsyä tuetaan erilaisten vankitoimintojen avulla. Vankeuslain (767/2005) 8. luku määrittelee vankilan hyväksymäksi toiminnaksi työn, koulutuksen tai muun vangin valmiuksia edistävän toiminnan, joka tukee vankeusaikaisia tavoitteita sekä päihteettömyyttä.

Vankien heikko koulutustaso on yleisesti tiedossa. Tästä syystä koulutustason nostamisen nähdään tukevan vangin yhteiskuntaan sijoittumista sen ylläpitäessä ja parantaessa vangin ammatillisia valmiuksia sekä työ- ja toimintakykyä.

Vankitoiminnoilla voidaan katsoa olevan ennen kaikkea uusintarikollisuutta ennaltaehkäiseviä tavoitteita, mutta niiden lisäksi on tunnistettavissa sekä yksilöllisiä että yhteiskunnallisia päämääriä; vankitoimintojen avulla pyritään normalisoimaan vankila-arkea, kasvattamaan vankien itsetuntoa ja myönteistä asennetta, kehittämään sosiaalisia taitoja sekä parantamaan hyvinvointia ja arjen hallintaa (RISE, 2023). Lisäksi vankilassa järjestettävän opetuksen avulla tavoitellaan vankien koulutustason nostoa.

Tavoite vankien koulutustason parantamisesta toistui myös eurooppalaisissa vankeinhoitosäännöissä. Eurooppalaisten vankeinhoitosääntöjen mukaan kaikkien vankiloiden on pyrittävä tarjoamaan vangeille mahdollisuus päästä mahdollisimman kattaviin ja vankien yksilölliset tarpeet sekä toiveet huomioiviin koulutusohjelmiin (RISE, 2021). Vankien yksilöllisten tarpeiden ja toiveiden huomioonottamisen voidaan katsoa lisäävän vangin valmiuksia sitoutua hänelle järjestettyyn koulutukseen ja tukevan siten tavoitteen, eli yhteiskuntaan sijoittumisen saavuttamista. Säännösten mukaan sellaisten vankien on oltava koulutuksen saannin suhteen etusijalla, joilla tiedetään olevan puutteita luku- ja kirjoitustaidoissa, laskutaidoissa tai joilta puuttuu perus- tai ammatillinen koulutus kokonaan (RISE, 2021). Lisäksi säännökset velvoittavat kiinnittämään erityistä huomiota nuorten ja erityistarpeita omaavien vankien koulutukseen (RISE, 2021). Sitä, minkälaista erityishuomiota säännökset edellyttävät, ei ole kuitenkaan määritelty tarkemmin. Eurooppalaisissa vankeinhoitosäännöissä vankien kouluttaminen nähdään kuitenkin oleellisena, jotta tavoite vankien parantuneesta koulutustasosta, vastuuntuntoisesta ja rikoksettomasta elämästä ja siten yhteiskuntaan sijoittumisesta on mahdollista saavuttaa. Sääntöjen mukaan järjestelmällisen opetusohjelman on oltava keskeinen osa vankeusvankien päiväjärjestystä ja kaikkia vankeja on tuettava opetus- ja koulutusohjelmiin osallistumisessa (RISE, 2021). Lisäksi yhteiskuntaan sijoittumista tukee, mikäli vanki ehtii suorittamaan aloittamansa opinnot vankeusrangaistuksen aikana tai opinnot on mahdollista saattaa päätökseen vankeusajan jälkeen.

3.3 *Elämänhallinnan lisääminen*

Vankilassa järjestettävän koulutuksen tavoitteena on myös vangin elämänhallinnan lisääminen, jota tehdään tukemalla vangin rikoksetonta ja päihteetöntä elämäntapaa sekä lisäämällä arjen taitoja (Vankeuslaki 767/2005). Vangin elämänhallintaa pyritään vankeusaikana lisäämään koulutuksen suunnitelmallisuuden sekä ohjauksen ja tuen avulla. Esimerkiksi Euroopan vankeinhoitosäännöt velvoittavat vankiloita osallistamaan vankeusvankeja henkilökohtaisen rangaistusajan suunnitelman laatimiseen, johon on sisällytettävä työtä, koulutusta, muita toimintoja ja vapautumisen valmistelua mahdollisuuksien mukaan (RISE, 2021). Rangaistuslaitoksessa järjestettävä opetus on huomioitu myös aikuisten perusopetuksen opetussuunnitelmassa: elämänhallinnan tavoite on kirjattu opetussuunnitelmaan toteamalla, että rangaistuslaitoksessa järjestettävä opetus saattaa parantaa vankien elämänhallintataitoja ja ohjata heitä kohti rikoksetonta elämää (Opetushallitus, 2017). Opetussuunnitelman (Opetushallitus, 2017) mukaan erityisesti aikuisten perusopetuksen alkuvaiheen opintojen nähtiin tukevan arjen taitojen kehittymistä niiden antaessa vankina olevalle opiskelijalle tietoa ja kokemusta hänen henkilökohtaisista oppimistaidoistaan. Elämänhallintaa tukevana toimena voidaan myös pitää opetussuunnitelman velvoitetta, jonka mukaan opetettavan tahon on tarjottava vangille opintojen aikaista ohjausta sekä tarkkailtava opintomenestystä (Opetushallitus, 2017). Ohjausta ja tukea pyritään tarjoamaan monipuolisesti ottaen huomioon vankien heikompi koulutustausta sekä oppimisvaikeuksien ja päihde- ja mielenterveysongelmien esiintyvyys (Opetushallitus, 2017). Opetushallituksen (2017) laatiman suunnitelman mukaan tukimuotoja ovat muun muassa opetuksen eriyttäminen, opinto-ohjaus, eri opiskelustrategioiden ja monipuolisten työskentelytapojen tunnistaminen sekä opintojen painottaminen opiskelijan yksilöllisten tarpeiden mukaan. Koulutuksen toteutuminen vankeusaikana pyritään turvaamaan siten, että tutkinto on mahdollista suorittaa arvioidun vankeusajan mukaisesti (RISE, 2021). Edellä luetellut tavoitteet parantavat elämänhallintaa ja tukevat arkea niin rangaistusaikana kuin sen päättymisen jälkeen.

3.4 Uuden identiteetin rakentuminen

Vankilaopetuksen tavoitteita voi tarkastella myös uuden identiteetin rakentumisen ja omaksumisen kautta. Aikuisten perusopetussuunnitelmassa tiedostetaan vankien matala koulutustaso sekä käsitys itsestä heikkona oppijana. Tästä syystä aikuisten perusopetuksen opetussuunnitelma (Opetushallitus, 2017) kannustaa opetusta järjestävää tahoa tukemaan vankia opintojen edistymisessä. Opetussuunnitelman (2017) mukaan onnistumisen kokemukset voivat auttaa vankia suorittamaan kesken jääneet opinnot loppuun sekä suunnittelemaan opintoja myös myöhemmin tulevaisuudessa. Puolestaan vankeuslaki (767/2005) esittää, että vangille voidaan myöntää lupa opiskella vankilan ulkopuolella, mikäli tämä tukee vangin kuntoutumista, yhteyksiä ja yhteiskuntaan sijoittumista (Vankeuslaki 767/2005). Vankilan ulkopuoliseen opetukseen osallistumisen voidaan nähdä tukevan vankia uuden opiskelijaidentiteetin omaksumisessa, sillä oppilaitosympäristössä vanki nähdään ensisijaisesti opiskelijana, ei rikoksentekijänä.

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

4.1 Tutkimusongelma

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on systemaattisen kirjallisuuskatsauksen avulla tarkastella vankeusaikaisen kouluttautumisen vaikutuksia sekä vankilaopetuksen tavoitteiden toteutumista aikaisemman tutkimuksen perusteella. Tutkimuskysymykseni ovat;

- 1) Minkälaisia vaikutuksia vankeusaikaisella kouluttautumisella on tutkimusten mukaan saatu aikaan?
- 2) Miten vankilaopetukselle asetetut tavoitteet toteutuvat aikaisemman tutkimuksen perusteella?

4.2 Aineiston hankinta

Aineistona käytettiin vankilaopetusta käsitteleviä vertaisarvioituja tutkimuksia. Tutkimusten haku toteutettiin tammikuun 2024 aikana hyödyntämällä Andor, Google Scholar, Edilex ja Finna tietokantoja. Alkuperäisen suunnitelman mukaan tutkimukseen oli tarkoitus sisällyttää ainoastaan suomalaiseen vankilaympäristöön sijoittuvia tutkimuksia. Hakusanoina käytettiin sellaisia sanoja- ja lausekkeita, jotka ovat tutkimuskysymysten kannalta tarkoituksenmukaisia kuten vankilaopetus, vankien koulutus sekä vankeinhoidon vaikuttavuus. Koska tutkimusaihe sijoittuu rikollisuuden tarkasteluun erikoistuneeseen kriminologian tutkimuskenttään, hakutuloksien laajentamiseksi hakusanana käytettiin myös kriminologian käsitettä. Koska suomenkieliset aineistot eivät tuottaneet hakutuloksia ollenkaan tai tuottivat niitä niukasti, hakua laajennettiin koskemaan myös muissa Pohjoismaissa laadittuja tutkimuksia. Esimerkiksi Tampereen yliopiston tietokanta Andor ei tuottanut ainuttakaan hakutulosta suomenkielisillä hakusanoilla, mikäli tulokset rajattiin koskemaan

ainoastaan vertaisarvioituja artikkeleita. Englanninkielisiksi hakusanoiksi valikoituivat prison education sekä prison AND education. Lisäksi hakua kohdennettiin Pohjoismaihin rajaamalla valikoiduksi maaksi Norja hakusanoin prison education in Norway. Tutkimukseen valittiin vain sellaiset artikkelit, joissa mainittiin vankilakoulutus.

Tutkimukseen sisällytettiin Norjan lisäksi Iso-Britanniassa toteutettu tutkimus Iso-Britannian ollessa Suomen lailla sitoutunut Euroopan vankeinhoitosääntöihin. Valikoituneiden artikkeleiden sisällyttämiskriteereinä oli myös tutkimuksen luotettavuus sekä julkaisuajankohta. Poissulkukriteerinä pidettiin julkaisuajankohtaa, jossa julkaisusta oli kulunut yli 15 vuotta. Aineisto rajoittui ainoastaan vapaasti saatavilla oleviin artikkeleihin. Edellä lueteltujen rajausten pohjalta tutkimukseen sisällytettiin kuusi julkaisua.

Taulukko 1. Tietokannat ja hakulausekkeet

Tietokanta	Hakulauseke	Hakutulosten määrä, kun haku oli rajattu koskemaan ainoastaan vertaisarvioituja lehtiä
Andor	Vankilaopetus, "vankien koulutus", "Prison education", "Prison education in Norway", prison AND education	0, 0, 847, 11, 12 350
Google Scholar	Vankeinhoidon vaikuttavuus, kriminologia, vankilaopetus	1060, 1630, 92
Edilex	Vankilakoulutus	1
Finna	Vankilakoulutus, vankilaopetus, prison education	110, 70, 80

Aineiston soveltuvuutta on arvioitu vertaisarvioinnin lisäksi tutkimusartikkeleiden otsikoiden ja abstraktin perusteella. Artikkeleiden poissulkukriteerinä pidettiin sellaisia kansainvälisiä tutkimuksia, joiden tutkimusympäristöä ei voinut pitää verrannollisena suomalaisen vankeinhoitojärjestelmän kanssa. Valitut artikkelit numeroitiin tutkimuksen teon selkeyttämistä varten. Tutkimukseen valikoituivat seuraavat artikkelit:

Taulukko 2. Tutkimusaineiston artikkelit

Numero	Tekijä(t)	Vuosi	Artikkelin nimi	Julkaisija	Kohdema
1	Tyni, S. & Aaltonen, M.	2021	Vankeusaikaisten kuntoutusohjelmien vaikutusarvioinnit ja arvioitavuus	Kriminologia	Suomi
2	O'Brien, K. King, H., Phillips, J. Dalton, Kath & Phoenix	2022	"Education as the practice of freedom?" – prison education and the pandemic	Educational Review	Iso-Britannia
3	Mertanen, K. & Brunila, K.	2017	Prison Break. Education of young adults in closed prisons – building a bridge from prison to civil society?	Education Inquiry	Suomi
4	Tønseth, C., Bergsland, R.	2019	Prison education in Norway – The importance for work and life after release	Cogent Education	Norja
5	Tyni, S. Blomster, P.	2012	Vähentävätkö vankitoiminnot uusintarikollisuutta?	Yhteiskunta-politiikka	Suomi
6	Virtanen, M., Aaltonen, M., Tyni, S. Kivivuori, J.	2020	Vankilakoulutuksen vaikutus uusintarikollisuuteen ja vapautumisen jälkeiseen työssäkäyntiin	Edilex	Suomi

Artikkeleiden luotettavuutta ja laatua arvioitiin vertaisarvioinnin lisäksi artikkeleiden sisällön mukaan. Mikäli tutkimuksissa oli asianmukaiset viitteet, lähdeluettelo, auki kirjoitetut tutkimusmenetelmät sekä ajankohtainen tutkimustulos, se sisällytettiin tutkimukseen. Esimerkiksi O'Brien ja kollegoiden (2022) laatima tutkimus korona-aikana toteutetusta vankilaopetuksesta katsottiin relevantiksi sen tarkastellessa koulutuksen arvoa ja roolia vankilassa myös pandemia-ajan ulkopuolella.

4.3 Aineiston kuvaus

Tässä tutkimuksessa vankilaopetuksen tavoitteisiin tutustuttiin ensin keskeisimpien vankilaopetusta ohjaavien lakien ja säädösten kautta niiltä osin kuin se oli tutkimuskysymysten kannalta tarkoituksenmukaista. Vankilaopetuksen tavoitteiden toteutumista tarkasteltiin tutkimuskirjallisuuden avulla. Tutkimuskirjallisuudeksi valikoitui kuusi vertaisarvioitua artikkelia, joiden avulla oli mahdollista tarkastella vankilaopetuksen tavoitteiden toteutumista vankeusajan jälkeisessä ajassa. Aineistoksi valikoitui myös vankitoimintoja tarkasteleva tutkimus, jossa vankilaopetus oli sisällytetty osaksi vankitoimintoja. Vanhimmat tutkimukset on julkaistu vuosina 2012 ja 2017, loput tutkimuksista sijoittuvat vuosille 2019–2022. Analysoinnin helpottamiseksi tutkimukset numeroitiin välillä 1–6. Koska vankilaopetusta on tutkittu Suomessa verrattain

vähän, tutkimukseen valikoitui artikkeleita myös Suomen ulkopuolelta. Yksi tutkimuksista on sijoittunut Norjaan (5) ja toinen Iso-Britanniaan (3). Kummassakin maassa vankeinhoitojärjestelmä perustuu kuntouttavalle työotteelle, jonka tavoitteena on vankien yhteiskuntaan sijoittaminen. Kansainvälisiä tutkimuksia arvioitaessa tulee kuitenkin huomioida kohdemaan omat vankilaopetusta säätelevät lait, jotka voivat poiketa Suomen vankeusjärjestelmää ohjaavista laeista.

4.4 Aineiston analyysi

Tutkimusaineisto analysoitiin teorialähtöisen sisällönanalyysin avulla, jossa aikaisempi tieto ohjaa analysointia (Tampereen yliopisto, 2024). Aineistoa lähestyttiin teoreettisen viitekehyksen lisäksi laeissa ja säädöksissä tunnistettavien vankilaopetuksen tavoitteiden kautta, jotka muodostivat tutkimuksen kontekstin. Koska tutkimuksen tarkoituksena on tarkastella vankilaopetuksen vaikutuksia sekä opetukselle asetettujen tavoitteiden toteutumista aikaisemman tutkimuksen perusteella, tutkimusaineistosta etsittiin vankilaopetuksen vaikuttavuutta kuvastavia ilmaisuja, jotka ryhmiteltiin kahteen ennalta määriteltyyn pääluokkaan, yhteiskunnallisiin ja yksilöllisiin tavoitteisiin. Pääluokkien tunnistamisen jälkeen aineisto jaoteltiin pienempiin alaluokkiin sen mukaan, minkälaisia tavoitteita tutkimustulokset ilmensivät. Aineistosta oli tunnistettavissa viisi yhteiskunnallista tavoitetta: perusoikeuksien turvaaminen, uusintarikollisuuden ennaltaehkäiseminen, työelämään kiinnittyminen, yhteiskuntaan sijoittuminen ja koulutusasteen nostaminen. Tulososiossa yhteiskunnalliset tavoitteet jaettiin lopulta kolmeen pääluokkaan, perusoikeuksien turvaamiseen, uusintarikollisuuden ennaltaehkäisyyn sekä yhteiskuntaan sijoittumiseen, sillä työelämään kiinnittymisen ja koulutusasteen nostamisen katsottiin kiinnittyvän osaksi yhteiskuntaan sijoittumista. Yksilöllisiksi tavoitteiksi tunnistettiin tiedolliset ja taidolliset tavoitteet sekä uuden identiteetin omaksuminen. Luokittelun avulla pyritään kuvaamaan aineistosta ilmenneitä yleisiä teemoja sekä asioiden välisiä suhteita (Johansson ym. 2007 mukaan Whittemore & Knaf, 2005).

5 TUTKIMUSTULOKSET

Vankilaopetuksella on useita yhteiskunnallisia ja yksilöllisiä tavoitteita, jotka toteutuivat tutkimusaineiston mukaan vaihtelevasti. Useimmissa tutkimuksissa vankilaopetuksen vaikuttavuuden mittarina pidettiin uusintarikollisuuden ehkäisyä sekä vankeusajan jälkeistä työllistymistä (Tyni & Blomster, 2012; Virtanen ym., 2020; Tyni & Aaltonen, 2021). Tutkimuksista kolme lähestyi vankilaopetusta vankien tai vankien kanssa työskentelevien henkilöiden subjektiivisten kokemusten kautta (O'Brien ym. 2022; Tønseth & Bergsland, 2019; Mertanen & Brunila, 2017).

5.1 Vankilaopetuksen yhteiskunnalliset tavoitteet

5.1.1 Perusoikeuksien turvaaminen

Mertanen ja Brunila (2017) haastattelivat tutkimuksessaan koulutukseen osallistuneita nuoria vankeja. Tutkimuksen mukaan koulutusta ei koettu aina mielenkiintoisena, vaan ”jossain määrin” kiinnostavana (Mertanen & Brunila, 2017). Kokemus saattaa osittain selittyä koulutusmahdollisuuksien rajallisuutena, joka kävi ilmi tutkimuksesta. Tutkimuksen mukaan vankiloiden koulutustarjontaa pidettiin niukkana, jonka lisäksi koulutukseen pääsy koettiin vaikeana kriminaalipoliittisista painotuksista huolimatta (Mertanen & Brunila, 2017). Mertanen ja Brunilan (2017) mukaan tutkimukseen osallistuneet vangit eivät pitäneet vankilassa saatua koulutusta itsestään selvänä, vaan opiskelumahdollisuus koettiin etuoikeutena. Näin ollen opiskelijat hyväksyivät heille tarjolla olevan koulutuksen ja ilmaisivat tyytyväisyyttä senhetkistä tilannetta kohtaan (Mertanen & Brunila, 2017).

5.1.2 Uusintarikollisuuden ennaltaehkäiseminen

Suomen vankilajärjestelmää tarkastelevissa tutkimuksissa ei ole havaittu tilastollisesti merkitseviä eroja koulutuksen ja uusintarikollisuuden ennaltaehkäisyn välillä (Tyni & Blomster, 2012; Virtanen ym. 2020). Myös Tynin ja Aaltosen (2021) mukaan ei ole selvää näyttöä siitä, että vankitoiminnot vaikuttaisivat uusintarikollisuuteen ennaltaehkäisevästi. Eroja on kuitenkin havaittu suoritettun tutkinnon ja rikosten uusimismisnopeuden suhteen: yli puolet peruskoulun suorittaneista uusi rikoksen kahden vuoden kuluttua vapautumisesta, kun ammatillisen tutkinnon ja ylioppilastutkinnon suorittaneet vangit saavuttivat vastaavan uusimistason vasta viiden vuoden kuluttua vapautumisesta (Virtanen ym. 2020). Rikosten uusiminen vaikutti siis olevan huomattavasti nopeampaa peruskoulututkinnon suorittaneiden ryhmässä, mutta havainnosta huolimatta koulutuksella ei ollut tilastollisesti merkitsevää vaikutusta rikosten uusimiseen (Virtanen ym. 2020).

Tynin ja Blomsterin (2012) mukaan rangaistusajan suoritusmuoto ja vankitoimintoihin osallistumisen määrä vaikuttivat uusintarikollisuuteen, vaikkei tämäkään tulos osoittautunut tilastollisesti merkitseväksi. Myös Virtasen ym. (2020) tutkimuksen tulokset kielivät samaa: suljetuista vankiloista vapautuneista vangeista peräti 57 prosenttia syyllistyi uuteen rikokseen kahden vuoden seuranta-aikana, kun avovankiloista vapautuneiden vankeusvankien uusiminen oli 38 prosenttia. Vähiten uusintarikollisuutta havaittiin ryhmässä, jossa oli osallistuttu vankitoimintoihin kuten työhön, koulutukseen sekä toiminta- ja päihdeohjelmiin (Virtanen ym. 2020). Lisäksi Virtanen kollegoineen (2020) esittää, että rikoksia uusittiin eniten ryhmässä, jossa vankitoimintojen aktiivisuus oli pienintä. Ero ei kuitenkaan ollut tilastollisesti merkittävä, kun vankitoimintoja tarkasteltiin kokonaisuutena - toisin sanoen vankitoimintoihin osallistumisen määrä tai rangaistuksen suoritusmuoto ei Virtasen ym. (2020) mukaan vaikuttanut rikosten uusimiserisktiin merkittävästi. Vankitoimintoja arvioitaessa on huomioitava toimintojen sisältävän koulutuksen lisäksi työtoimintaa, päihdekuntoutusta ja toimintaohjelmia, jonka vuoksi juuri koulutuksen vaikutuksia uusintarikollisuuteen on mahdoton arvioida.

5.1.3 Yhteiskuntaan sijoittuminen

Virtasen ja kollegoiden (2020) mukaan vankilassa kouluttautuminen ilmeni myönteisenä kehityksenä Tilastokeskuksen koulutusastetta mittaavassa muuttujassa. Muuttujan mukaan vangeilla, jotka olivat suorittaneet koulutuksen vankilassa, koulutusaste oli korkeampi kuin verrokeilla, jotka eivät olleet opiskelleet vankeusaikana (Virtanen ym. 2020). Lisäksi Virtasen ym. (2020) tutkimustuloksissa havaittiin, että työvoiman ulkopuolella oleminen tai (työkyvyttömyys) eläkkeen saaminen oli koulutuksen suorittaneilla vangeilla verrokkeja vähäisempää. Vuoden kuluttua vapautumisesta 26,9 prosenttia koulutuksen saaneista vangeista opiskeli tai kävi töissä, kun taas vastaava osuus oli verrokkiryhmässä 20,5 prosenttia (Virtanen ym. 2020). Kun Virtanen kollegoineen (2020) rajoitti tarkastelun vähintään toisen asteen tutkinnon suorittaneisiin, kouluttautuneista vangeista 31,4 prosenttia oli työssä tai opiskelemassa vuoden kuluttua vapautumisesta, kun verrokkiryhmän osuus oli 20,4 prosenttia.

Myös Tønsethin ja Bergslandin (2019) tutkimuksesta ilmeni, että opetukseen osallistuneiden vankien vankeusajan jälkeinen työllisyys oli erinomaista: artikkelin mukaan kaikki tutkimukseen osallistuneet vangit olivat työllistyneet vankeusajan jälkeen. Kaikki vangit eivät kuitenkaan työllistyneet uuteen työhön vankilassa suoritetun koulutuksen myötä. Eräs Tønsethin ja Bergslandin (2020) tutkimukseen osallistunut entinen vanki kertoi palanneensa samaan työhön, jossa oli ennen vankeusrangaistuksen täytäntöönpanoa. Hänen mukaansa vankilassa saadulla koulutuksella ei ollut merkittävää vaikutusta hänen elämäänsä. Myös Brunilan ja Mertasen (2017) tutkimustulokset toivat esille yksilöiden kokemuksia koulutuksen merkityksettömyydestä. Haastatteluaineiston mukaan formaali, oppivelvollisuuden edellyttämä koulutus nähtiin turhana, kun taas mahdollisuutta yksilöllisiin opintoihin pidettiin merkityksellisinä (Brunila & Mertanen, 2017).

Työllistymisen lisäksi tutkimukset ilmensivät muita myönteisiä, yhteiskuntaan sijoittumista edistäviä vaikutuksia. Taloudellisen hyödyn sijaan koulutuksen nähtiin Tønsethin ja Bergslandin (2019) tutkimuksessa lisäävän merkityksellisyyden tunnetta ja toimivan parempana vaihtoehtona passiiviselle, huumeiden käyttöön pohjautuvalle elämälle. Eräs vangeista kertoi

kouluttautumisen avulla olevan mahdollista välttää ansioluetteloon syntyvät aukot, sillä vankeusajan sijasta ansioluetteloon on mahdollista sisällyttää tutkinnon suorittamisajankohta (Tønseth ja Bergsland, 2019).

5.2 Vankilaopetuksen yksilölliset tavoitteet

5.2.1 Tietojen ja taitojen lisääminen

Huolimatta siitä, että vankeusajalle on määriteltävissä useita yhteiskunnallisesti merkittäviä tavoitteita, kuten rikokseton elämä, työelämään kiinnittyminen sekä vankipopulaation koulutusasteen nostaminen, vankilaopetuksella on myös yksilöllisiä tavoitteita. Yksilöllisiä tavoitteita ovat muun muassa laskutaidon lisääminen, arjen taitojen kehittyminen, elämänhallinnan edistäminen sekä pyrkimys kehittää vankien luku- ja kirjoitustaitoa.

Tutkimusten (Tønseth & Bergsland, 2019; Virtanen ym. 2020) mukaan vankien perustietojen ja taitojen kartuttaminen, kuten luku- ja kirjoitustaidon sekä laskutaidon lisääminen nähtiin päivittäisten asioiden hoitamisen kannalta tärkeänä taitona vapautumisen jälkeen. Vankilassa saadun koulutuksen nähtiin lisäävän tiedollisia ja taidollisia valmiuksia edistämällä myös vapautumisen jälkeistä työllistymistä (Tønseth & Bergsland, 2019; Virtanen ym. 2020). Lisäksi Virtasen ym. (2020) tutkimustuloksista ilmeni, että tutkinnon suorittaneiden vankien sosiaalinen integraatio eli kyky olla vuorovaikutuksessa muihin oli verrokkiryhmää parempaa.

Vankilaopetus vaikutti myös lisäävän vankien elämänhallintataitoja. Entiset vangit kuvailivat Tønsethin ja Bergslandin (2019) mukaan pitävänsä saavuttamastaan tavanomaisesta arjesta ja sen tuomasta vakaudesta. Tästä syystä työnteon tuomat edut nähtiin suurempina, kuin siitä saatu taloudellinen hyöty. Eräs Tønsethin ja Bergslandin (2019) tutkimukseen haastateltu vanki kuvaili, että tutkintoa suurempi motivaatio muuttaa rikollista käyttäytymistä oli opetuksen tuoma rutiini sekä paikka, jonne mennä päivittäin. Lisäksi opinnoissa menestymisen kuvailtiin lisäävän hallinnan tunnetta, jota oli aikaisemmin koettu rikollisessa maailmassa (Tønseth & Bergsland, 2019).

5.2.2 Uuden identiteetin omaksuminen

Vankilaopetusta ei nähty ainoastaan velvollisuutena toteuttaa lakien mukaisia vankitoimintoja, vaan mahdollisuutena omaksua uusi identiteetti sekä osoittaa läheisille ja mahdolliselle työnantajalle, että vankilassaoloaika on käytetty hyödyksi (O'Brien ym. 2022; Tønseth & Bergsland, 2019). Tällä tavoin vankien oli O'Brien ym. (2022) mukaan myös mahdollista parantaa suhteitaan muihin ihmisiin. Kahdessa artikkelissa vangit kuvasivat opiskelun olevan yhteydessä itsetunnon ja itsearvostuksen kasvuun, jonka lisäksi he kokivat koulutuksen vahvistavan positiivista identiteettiä onnistumisten kokemusten kautta (O'Brien ym. 2022; Tønseth & Bergsland, 2019).

Tønsethin & Bergslandin (2019) aineistosta kävi ilmi, että joillekin entisille vangeille suoritettu tutkinto oli merkittävä saavutus, joka oli kasvaneen itsevarmuuden lisäksi tukenut heidän itsenäisyyttä. Myös aikuisten perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa tunnustetaan heikoimmin koulutetuilla ja nuorilla vangeilla olevan muita useammin kielteinen käsitys itsestä oppijana, jonka vuoksi onnistumisen kokemukset nähdään merkittävänä opiskelun sitoutumista tukevana tekijänä (Opetushallitus, 2017). Lisäksi entiset vangit kuvailivat opiskelun ehkäisevän rikolliseksi leimaantumista heidän identifioidessa itsensä opiskelijaksi (O'Brien ym. 2022). Vankilaopetuksen koettiin myös vahvistavan "normaaliuden" tunnetta, sillä opiskellessa on mahdollista unohtaa olevansa vankilassa (O'Brien ym. 2022).

5.3 Yhteenveto

5.3.1 Vankilaopetuksen vaikutukset

Tutkimus pyrkii vastaamaan kysymykseen, minkälaisia vaikutuksia vankeusaikaisella kouluttautumisella on tutkimusten mukaan saatu aikaan. Tässä luvussa tarkastelen keskeisimpiä vankilaopetuksen vaikutuksia niin yhteiskunnallisesta kuin yksilön näkökulmasta.

Virtasen ja kollegoiden (2020) tutkimuksen mukaan vankeusrangaistuksen aikana suoritettu tutkinto lisäsi vankien työllistymistä vankeusajan jälkeen. Lisäksi työvoiman ulkopuolella oleminen tai eläkkeen saaminen oli vähäisempää vangeilla, jotka olivat suorittaneet koulutuksen (Virtanen ym. 2020).

Tarkastelussaan Virtanen kollegoineen (2020) havaitsi myös vankeusaikaisen kouluttautumisen ilmenevän myönteisenä kehityksenä tilastokeskuksen koulutusastetta mittaavassa muuttujassa. Myös Norjassa toteutetussa Tønsethin ja Bergslandin (2019) tutkimuksesta ilmeni, että opetukseen osallistuneiden vankien vankeusajan jälkeinen työllisyys oli erinomaista: artikkelin mukaan kaikki tutkimukseen osallistuneet vangit olivat työllistyneet vankeusajan jälkeen. Lisäksi koulutuksen avulla saadun työn koettiin tuovan elämään vakautta sekä merkityksellisyyden tunnetta (Tønseth & Bergsland, 2019)

Kasvaneen työllistymisen sekä koulutusasteen lisäksi vankilassa saadun koulutuksen nähtiin lisäävän tiedollisia ja taidollisia valmiuksia (Tønseth & Bergsland, 2019; Virtanen ym. 2020). Lisäksi Virtasen ym. (2020) tutkimustuloksista ilmeni, että tutkinnon suorittaneiden vankien sosiaalinen integraatio eli kyky olla vuorovaikutuksessa muihin oli verrokkiryhmää parempaa. Opiskelun koettiin olevan myös yhteydessä itsetunnon ja itsearvostuksen kasvuun sekä vahvistavan positiivista identiteettiä (O'Brien ym. 2022; Tønseth & Bergsland, 2019). Identiteetin muutokset ilmenivät myös vankien kertomuksissa, jossa he kuvailivat opiskelun ehkäisevän rikolliseksi leimaantumista uuden opiskelijaidentiteetin ansiosta (O'Brien ym. 2022). Vankilaopetuksen koettiin myös vahvistavan ”normaaliuden” tunnetta, koska opiskellessa oli mahdollista unohtaa olevansa vankilaympäristössä (O'Brien ym. 2022).

5.3.2 Vankilaopetuksen tavoitteiden toteutuminen suhteessa laeissa ja säädöksissä asetettuihin tavoitteisiin

Tutkimuksen toisena tavoitteena oli selvittää, miten vankilaopetukselle asetetut tavoitteet toteutuvat aikaisemman tutkimuksen perusteella. Tulosten mukaan lakeihin ja säädöksiin asetetut tavoitteet toteutuvat vaihtelevasti.

Tutkimuksen mukaan vankien perusoikeuksien turvaaminen ei toteutunut koulutuksen osalta. Koulutusmahdollisuutta ei pidetty Brunilan ja Mertasen (2017) aineistossa itsestään selvänä. Tutkimuksen mukaan vankiloiden koulutustarjontaa pidettiin myös niukkana ja koulutukseen pääsyä haastavana (Mertanen & Brunila, 2017).

Suoritetusta tutkinnosta tai työllistymisestä huolimatta koulutus ei onnistunut ehkäisemään uusintarikollisuutta. Suomen vankilajärjestelmää

tarkastelevissa tutkimuksissa ei havaittu tilastollisesti merkitseviä eroja koulutuksen ja uusintarikollisuuden ennaltaehkäisyn välillä (Tyni & Blomster, 2019; Virtanen ym. 2020). Myös Tynin ja Aaltosen (2021) laatiman selvityksen mukaan ei ole selvää näyttöä siitä, että vankitoiminnot vaikuttaisivat uusintarikollisuuteen ennaltaehkäisevästi.

5.4 Luotettavuuden arviointi

Tieteellinen tutkimus on eettisesti toteutettua ja luotettavaa, mikäli se on laadittu hyvän tieteellisen käytännön peruseriaatteiden mukaisesti. Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2023) esittää hyvän tieteellisen käytännön peruseriaatteiksi luotettavuuden, rehellisyyden, arvostuksen ja vastuunkannon. Tässä tutkimuksessa peruseriaatteita kunnioitettiin käyttämällä aineistona luotettavaksi osoittautuneita, vertaisarvioituja lähteitä. Tutkimusartikkelit valittiin hyödyntämällä tietokantoja, jotka kattavat vertaisarvioituja artikkeleita laajalti ja monipuolisesti. Aineisto haettiin käyttämällä ennalta määriteltyjä, tarkkarajaisia hakusanoja- ja kriteerejä. Tutkimukseen sisällytettiin ainoastaan sellaiset aineistot, jotka olivat hakuehtojen mukaiset ja joiden luotettavuus arvioitiin korkeaksi. Esimerkiksi amerikkalainen vankeinhoitojärjestelmä poikkeaa merkittävästi suomalaisesta vankeinhoidosta, jonka vuoksi tutkimusaineistoksi valikoitui tutkimuksia, joiden katsottiin olevan verrannollisia suomalaisen rangaistuskäytännön kanssa. Tutkimustulosten luotettavuutta lisää artikkeleiden ajankohtaisuus; kaikki artikkelista sijoittuvat vuosien 2012–2022 väliselle ajalle. Tutkimusaineistoon on viitattu asianmukaisesti sekä kirjoittajia kunnioittaen. Tutkimuksen tekotavat on kuvailtu yksityiskohtaisesti ja tulokset on raportoitu siten, että tutkimuksen reliabiliteettia ja validiteettia on mahdollista arvioida.

Kaikki tutkimukseen valikoitunut kirjallisuus ei kuitenkaan vastannut suoraan tutkimuskysymykseen. Esimerkiksi Tynin ja Aaltosen (2021) tutkimus ei tarkastellut suoranaisesti koulutusta, vaan vankien uusintarikollisuutta ennaltaehkäiseviä ohjelmia. Artikkelia sisällytettiin kuitenkin osaksi tutkielmaa, sillä tutkimus määritteli koulutuksen yhdeksi keskeiseksi toimenpiteeksi, jolla pyritään vaikuttamaan uusintarikollisuuteen ennaltaehkäisevästi. Vaikka ohjelmat eivät olekaan osa formaalia koulutusta, voidaan niitä myös tarkastella oppimisen näkökulmasta: ohjelmien avulla pyritään tietoisesti vaikuttamaan vankeihin

tarjoamalla heille vaihtoehtoisia ajattelu- ja toimintamalleja rikoksettoman elämäntavan tueksi.

Kahdessa tutkimuksessa vankilaopetuksen vaikuttavuutta arvioitiin mittaamalla vapautuneiden vankien uusintarikollisuuden määrää. Rikokseton elämä on toki yksi vankilaopetuksen tavoitteista, mutta sen lisäksi vankilaopetuksella tähdätään vankien koulutustason nostamiseen, tietojen ja taitojen lisäämiseen, elämänhallinnan parantamiseen sekä työelämään ja yhteiskuntaan kiinnittymiseen. Tällöin uusintarikollisuutta arvioivat tutkimukset eivät ole täysin valideja vankilaopetuksen tavoitteiden arviointiin.

Katsaukseen sisällytettyjen artikkeleiden määrä jäi odotettua niukemmaksi, sillä vankilaopetusta on tutkittu Suomessa verrattain vähän. Artikkeleiden rajallista määrää täydennettiin kansainvälisellä aineistolla, mutta näissä artikkeleissa vankilaopetuksen vaikuttavuus oli arvioitu huomattavasti suuremmaksi kuin Suomessa. Tätä saattaa selittää mahdolliset maiden väliset erot vankeusajan jälkeisissä interventioissa, joiden avulla vankia tuetaan yhteiskuntaan sijoittumisessa tai työelämään kiinnittymisessä. Tutkimusta arvioitaessa on myös syytä muistaa eroavaisuudet yhteiskuntarakenteiden välillä. Huolimatta siitä, että tutkimukseen valitut artikkelit on julkaistu vertaisarvioituissa lehdissä ja käytetyt tietokannat tavoittavat merkittävän osan verkkojulkaisuista, on mahdollista, että tutkimukseen soveltuvia artikkeleja on jäänyt tutkimuksen ulkopuolelle aineistojen maksullisuuden tai rajallisen saatavuuden vuoksi.

Rikollisuus ilmiönä herättää monenlaisia tunteita, jotka voivat tahattomasti vaikuttaa tutkimuksessa tehtyihin tulkintoihin. Toisaalta tutkimuksen tarkoitus ei olekaan häivyttää tutkijan persoonallisuutta näkymättömiin, vaan tutkijan ääni ilmenee tutkimusnäkökulman, aineiston rajauksen sekä valikoitujen lähteiden kautta. Tässä tutkimuksessa tunnistettiin uusintarikollisuuden ennaltaehkäisyn lisäksi lakien ja säädösten pohjalta useita sellaisia tavoitteita, joita valikoidussa tutkimusaineistossa ei ollut mitattu. Näiltä osin katsaus ei vastaa kaiken kattavasti siihen, onko koulutustavoitteisiin päästy.

6 TUTKIMUSTULOSTEN TARKASTELU JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Vankilaopetuksella on niin yhteiskunnallisia kuin yksilöllisiä tavoitteita. Tutkimus toi yhteen sekä määrällisen että laadullisen tulokulman onnistuen sekä yhteiskunnallisten ilmiöiden että yksilöllisten kokemusten esiintuomisessa. Tulosten mukaan lakeihin ja säädöksiin asetetut tavoitteet toteutuvat vaihtelevasti.

Tutkimuksen mukaan vankien perusoikeuksien turvaaminen ei vaikuta toteutuvan koulutuksen osalta. Koulutusmahdollisuutta ei pidetty Brunilan ja Mertasen (2017) aineistossa itsestään selvänä. Tutkimuksen mukaan vankiloiden koulutustarjontaa pidettiin myös niukkana ja koulutukseen pääsyä haastavana (Mertanen & Brunila, 2017). Tulos on ristiriidassa Suomen perustuslain (731/1999) kanssa, jonka mukaan julkisen vallan on turvattava kaikille yhdenvertaiset mahdollisuudet saada perusopetuksen ulkopuolista opetusta yksilöllisten kykyjen ja erityisten tarpeidensa mukaan. Lisäksi perustuslaissa (731/1999) todetaan sivistyksellisten oikeuksien koskettavan jokaista Suomen kansalaista. Myös eurooppalaisten vankeinhoitosääntöjen (RISE, 2021) mukaan kaikkien vankiloiden on pyrittävä tarjoamaan vangeille mahdollisuus päästä kattaviin ja vankien yksilölliset tarpeet sekä toiveet huomioiviin koulutusohjelmiin. Huolimatta siitä, että koulutuksen tasa-arvoon viitataan niin Suomen perustuslaissa kuin monissa vankilaopetusta ohjaavissa säädöksissä, koulutuksen tasa-arvo ei vaikuta toteutuvan vankilaympäristössä lakien ja säädösten edellyttämällä tavalla.

Suomen vankilajärjestelmää tarkastelevissa tutkimuksissa ei havaittu tilastollisesti merkitseviä eroja koulutuksen ja uusintarikollisuuden ennaltaehkäisyn välillä (Tyni & Blomster, 2012; Virtanen ym. 2020). Myös Tynin ja Aaltosen (2021) mukaan ei ole selvää näyttöä siitä, että vankitoiminnot

vaikuttaisivat uusintarikollisuuteen ennaltaehkäisevästi. Tutkimustulokset ovat ristiriidassa vankeuslakiin (767/2005) kirjatun tavoitteen kanssa, jonka mukaan vankeusrangaistuksella pyritään lisäämään vangin edellytyksiä sijoittua takaisin yhteiskuntaan ja elää rikoksetonta elämää. Toisaalta tulokset vahvistivat vankilaopetuksen lisäävän vankien tiedollisia ja taidollisia valmiuksia, koulutusasteen nostoa ja työllistymistä lakien ja säädösten mukaisesti.

Kivivuori kollegoineen (2018) esittää rikosaktiivisilla ihmisillä olevan usein matala sosiaalinen asema; tässä väestönosassa koulutuksen puute, työttömyys ja pienituloisuus on varsin yleistä. Kyse ei ole kuitenkaan yksisuuntaisesta ilmiöstä, jossa yksilön matala sosiaalinen asema johtaa rikollisen polun valintaan – myös rikosaktiivisuudella on sosiaalista asemaa heikentävä vaikutus (Kivivuori ym. 2018). Rikollinen toiminta vaikeuttaa keskeisiin sosiaalisiin instituutioihin, kuten koulutukseen ja työelämään liittymistä (Kivivuori ym., 2018). Kouluttamattomuuden tiedetään rajoittavan työelämämahdollisuuksia ja johtavan mitä todennäköisemmin pienipalkkaisille aloille. Yhdessä sekä koulutuksen puute että matala tulotaso heikentävät yksilön sosiaalista asemaa. Lisäksi Kivivuori (2018) on kollegoineen arvioinut itsekontrollin puutteesta tai päihdeongelmasta kärsivän ihmisen kokevan koulun käyntiin sitoutumisen haasteellisena, jolloin henkilö jättäytyy työelämän tai koulutuksen ulkopuolelle.

Uusintarikollisuuteen johtavia syitä voidaan tarkastella yleisen paineteorian sekä sosiaalisen identiteetin teorian kautta. Tämän tutkimuksen mukaan koulutusmahdollisuuksien tasa-arvo ei vaikuta toteutuvan vankilaympäristössä, jolloin vankilassa saatu koulutus ei välttämättä vastaa yksilön toiveita ja tavoitteita. Mikäli koulutus ei pysty vastaamaan yksilön kiinnostuksen kohteisiin, työelämään kiinnittyminen ja siten mahdollisuus riittävän tulotason saavuttamiseen osoittautuu haastavaksi. Toisaalta vanki on voinut ajautua taloudellisiin vaikeuksiin jo ennen vankeusaikaa, jolloin velkajärjestely voi viedä merkittävän osan ammatinharjoittamisen kautta saaduista tuloista. Paineteorian mukaan rikollisuus on seurausta yksilön kokemasta turhautumisesta ja stressistä (Byongook ym, 2011). Yksilön haasteet saavuttaa taloudellinen tasapaino voi johtaa turhautumiseen, jonka seurauksena hän valitsee jatkaa rikollista elämäntapaa: rikollisuus mahdollistaa rahan hankkimisen nopeasti eikä saaduista tuloista tarvitse maksaa veroja. Yksilö voi kokea turhautumista myös silloin, mikäli hän kokee vapautumisen jälkeen haasteita työelämään

kiinnittymisessä. Paineteorian mukaan kielteiset tunteet kuten työttömyyden aiheuttama ahdistus, mahdollinen syrjäytyminen ja masennus voivat lopulta johtaa yksilön valintaan jatkaa rikollista käyttäytymistä (Byongook ym., 2011 Agnew 1992 mukaan). Paineteorian avulla on mahdollista ymmärtää, miksi yksilö valitsee uusia rikoksen saamastaan koulutuksesta huolimatta.

Toisaalta vankilaopetuksen voidaan ajatella tavoittelevan uudenlaista kuulumista. Vankilassa saatu tutkinto voi tukea yksilöä uuden identiteetin rakentumisessa, jonka avulla hänen on mahdollista luopua rikosentekijän roolista. Määritellesään itsensä uuden ryhmän kautta esimerkiksi opiskelijaksi tai tietyn ammatin harjoittajaksi, yksilö alkaa ymmärtämään itseä sekä muita ryhmäidentiteettiä koskettavien normien, uskomusten ja arvojen kautta (Verkuyten, 2021). Verkoyten (2021) esittää, että ryhmäidentiteetin myötä yksilö alkaa hiljalleen mukauttamaan käytöstään siten, että hän suuntaa ajatuksensa, tunteensa ja toimintansa ryhmässä vallitsevien yleisten käsitysten, ymmärryksen ja tavoitteiden mukaisiksi. Toisin sanoen vahvistaakseen myönteistä ryhmäidentiteettiä ja omaa itsetuntoaan yksilö pyrkii erottumaan ryhmän jäsenenä niiden ominaisuuksien ja tekojen kautta, joita pidetään ryhmän sisäisessä arvossa (Verkyten, 2021). Ajankohtaisena ilmiönä voidaan tarkastella suosioon nousseita, entisten tai nykyisten vankien kirjoittamia omaelämäkerrallisia kirjoja, jotka mielletään true crimeksi. True crime -ilmiötä on kritisoitu rikollisuuden glorifioimisesta, mutta sen kääntöpuolena voidaan nähdä yksilön pyrkimys löytää tilalle uusi kirjailijan identiteetti. Toisaalta vankeusaikana hankittu ryhmäidentiteetti edellyttää ryhmän jäseneksi kuulumista myös vankilan ulkopuolella. Mikäli vanki ei ole vankeusaikana kiinnittynyt ryhmään, jossa on mahdollista jatkaa toimintaa myös vankeusajan jälkeen, mitä todennäköisimmin yksilö jatkaa elämää samassa sosiaalisessa ympäristössä kuin ennen vankeutta. Tästä syystä on mahdollista, että vanki palaa ennen vankeusaikaa omaksumaansa identiteettiin saadakseen hyväksyntää ja välttääkseen sosiaalisen verkoston ulkopuolelle jäämisen. Myös opiskelijaidentiteetti saatetaan kokea vankilaympäristössä myönteisempänä kuin vankeusajan jälkeen, sillä opintoihin tarjottu tuki on vankilassa suurempaa kuin sen ulkopuolella. Yksilön kokema turhautuminen sekä haasteet omaksua uusi sosiaalinen identiteetti voivat yhdessä johtaa valintaan jatkaa rikollista elämäntapaa. Koulutuksen tuoma hyöty voi myös joissakin tapauksissa kääntyä

itseään vastaan, sillä älykkyyden tiedetään olevan samanaikaisesti sekä rikollisuudelta suojaava tekijä että rikoskäyttäytymisen riskitekijä. Vapauduttuaan vangin on itse valittava, kuinka hän käyttää vankeusaikana kasvattamiaan resursseja.

On sanomattakin selvää, että Suomessa tarvitaan lisää vankilaopetuksen vaikuttavuutta arvioivia tutkimuksia. Tutkimusta olisi kiinnostava jatkaa selvittämällä, miten vuonna 2022 asetettu laki oppivelvollisuuden pidentämisestä on tukenut vankien yhteiskuntaan sijoittumista ja millä tavoin vankilaympäristö on pystynyt vastaamaan kasvaneeseen opetustarpeeseen. Puolestaan vankien koulutususkon tarkastelu voisi tarjota merkittävää tietoa vankien opintoihin kiinnittymisestä. Huolimatta siitä, että vankilaopetuksen tarkastelu kohdistuu hyvin marginaaliin väestönosaan, opetuksen vaikuttavuusarviointi on merkittävää uusintarikollisuuden ennaltaehkäisyyn ja sitä kautta koko yhteiskunnan turvallisuuden lisäämisen näkökulmasta, subjektiivisia kokemuksia unohtamatta. Oli vankeusajan jälkeinen identiteetti kokki tai kirjailija, loppujen lopuksi rikokseton elämäntapa on eduksi sekä yksilölle että yhteiskunnalle.

LÄHTEET

- Byongook, M., Hwang, H. & McCluskey, J. (2011). "Causes of School Bullying: Empirical Test of a General Theory of Crime, Differential Association Theory and General Strain Theory. *Crime and delinquency*.
- Hogg, M. (2016). Social Identity Theory. Teoksessa S. McKeown, H. Reeshma, & F. Neil (toim). *Understanding Peace and Conflict through Social Identity Theory: Conromporarty Global Perspectives. Switzerland: Springer*.
- Jenkins, R. (2014). *Social Identity*, Taylor & Francis Group, *ProQuest Ebook Central*, 107.
- Rikosseuraamuslaitos. (2024 a). Suomen rikosseuraamusjärjestelmä kiinnostaa kansainvälisesti.
<https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/ajankohtaista/tiedotteet/2024/suomenrikosseuraamusjarjestelmakiinnostaakansainvalisesti.html>
- Rikosseuraamuslaitos. (2024). *Rikosseuraamuslaitoksen monisteita 1/2024*.
Rikosseuraamuslaitoksen tilinpäätös ja toimintakertomus vuodelta 2023.
- Rikosseuraamuslaitos. (2023). Työtoiminta ja opiskelu.
<https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/seuraamukset/tyontekojoaopiskelu.html#>
- Rikosseuraamuslaitos. (2022). *Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja 2022*.
- Rikosseuraamuslaitos. (2017). *Yhdistyneiden kansakuntien vankeinhoidon vähimmäissäännöt. Nelson Mandela -säännöt*. Erweko Oy.
- Rikosseuraamuslaitos. (2021). *Eurooppalaiset vankeinhoitosäännöt*.
Ministerikomitean suositus Rec(2006)2-rev jäsenvaltioille eurooppalaisista vankeinhoitosäännöistä.
- Kivivuori, J., Aaltonen, M., Näsi, M., Suonpää, K. & Danielsson, P. (2018). *Kriminologia*. Rikollisuus ja kontrolli muuttuvassa yhteiskunnassa. Gaudeamus.

- Kivivuori, J. (2021). *Objektiivisuus empiirisen tutkimuksen tavoitteena: esimerkkinä kriminologia*. Julkaisussa K. Nieminen & N. Lähteenmäki (toim.). *Empiirinen oikeustutkimus*. 3. Gaudeamus, Helsinki, 52-69.
- Kotimaisten kielten keskus. (2022). *Kielitoimiston sanakirja*.
<https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/tavoite>
- Kyngäs, H. & Vanhanen, L. (1991). *Sisällönanalyysi*. *Hoitotiede*. Vol 11, no 1/199.
- Johansson, K., Axelin, A., Stolt, M. & Ääri, R. (2007). *Systemaattinen kirjallisuuskatsaus ja sen tekeminen*. Turun yliopisto.
- Mohell, U. & Pajula, J. (2006). *Vankeuspaketti*. *Vankeinhoidon kokonaisuudistus käytännössä*. *Tietosanoma*, 66–67.
- Opetushallitus. (2023). <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/vankilassa-jarjestettava-koulutus>
- Opetushallitus. (2017). *Aikuisten perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet*. Määräykset ja ohjeet 2017:9a. Opetushallitus.
- Suomen perustuslaki 731/1999.
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>
- Tampereen yliopisto. (2024). *Liikenteen tutkimuskeskus Verne*. Tiedon analysointi.
<https://research.tuni.fi/verne/tutkimus/tutkimusmenetelmat/tiedon-analysointi/>
- Tilastokeskus. (2024 a). *Sakkovanki*.
<https://www.stat.fi/meta/kas/sakkovanki.html>
- Tilastokeskus. (2024 b). *Tutkintavanki*.
<https://www.stat.fi/meta/kas/tutkintavanki.html>
- Tutkintavankeuslaki 768/2005.
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2005/20050768>
- Stephen, W. & McNulty, T. (2013). "Childhood abuse and Criminal Behavior: Testing a General Strain Theory Model." *Journal of interpersonal violence*.
- Vankeuslaki 767/2005. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2005/20050767>
- Verkuyten, M. (2021). *Group Identity and Ingroup Bias: The Social Identity Approach*. *Human Development*, 65, 311–324.